

УДК 324-047.44(477)«2022»

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v038.2022.12>**М. І. Мілова**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4215-1264>доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Г. Б. ТрушевичORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3793-1074>

аспірант кафедри політології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ПЕРСПЕКТИВИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ПОПЕРЕДНІЙ АНАЛІЗ

Вступ. Сьогодні, вже стає зрозумілим не тільки для спеціалістів, науковців, але й для більшості громадян, що післявоєнний демократичний процес охоплюватиме всю багатогранність соціально-політичного життя українського суспільства, який має бути спрямований на відновлення соціально-економічного розвитку, подальший прогрес у сфері децентралізації, політичного плюралізму, свободи преси, дотримання верховенства права, боротьби з корупцією, забезпечення прав людини та можливістю проведення вільних демократичних виборів. Ці зусилля будуть ключовими для реалізації євроатлантичних амбіцій України та збереження міжнародної підтримки критичної економічної та військової допомоги. Важливо усвідомлювати, що успіх українських військових має підкріплюватись безперервним демократичним прогресом.

Наша держава зробила значний демократичний крок після Революції Гідності. Це був переломний момент, який привів до зміни влади та втечі президента України Віктора Януковича значною мірою у зв'язку з відмовою від європейського демократичного шляху України. Демократичні процеси в Україні сьогодні, попри неймовірно важкі умови окупації деяких територій та триваючої агресії з боку Росії, поступово просуваються. Прогрес України може послужити каталізатором для подібних змін всередині Росії. Складається враження, що президент Росії бачить демократичні зміни, верховенство права та легітимні вибори на своїх кордонах як екзистенціальну загрозу своєму особистому виживанню, тому такі зміни це виклик, який може провокувати різні сценарії подальшого розвитку подій.

У контексті цих багатогранних викликів та перспектив післявоєнного розвитку, спрямованого на демократичне відновлення та прогрес України, особливої уваги потребує інститут виборів, який є однією з найважливіших ознак демократичного розвитку та формою наповнення сучасних

політичних інститутів та структур. Останні зміни влади в Україні, а саме парламентські та президентські вибори у 2019 році та місцеві вибори у 2020 році, були розцінені міжнародними місіями спостереження як демонстрація значного прогресу. Ці досягнення в політичному плюралізмі ще більше посильли позицію України як приклад того, що демократичний розвиток можливий для регіону та за його межами.

Подальша інституціоналізація та удосконалення виборчого процесу в Україні має ключове значення для реалізації євроатлантичних амбіцій країни та стає основоположною передумовою для всіх інших демократичних реформ. Прогрес у цій сфері зміцнить міжнародну довіру до України та доведе, що демократія є стійкою навіть у воєнний час і в період післявоєнного відновлення.

Метою статті є визначити основні проблеми виборчого процесу, які виникли у зв'язку з російсько-українською війною, та описати бачення деяких необхідних змін, які потребують уточнення та вдосконалення, задля забезпечення проведення демократичних виборів у післявоєнний період.

Методи дослідження. Статтю побудовано на основі структурно-функціонального та інституціонального підходів з метою розгляду різних аспектів сучасних змін, які впливають на вибори у повоєнний період, та подальшим аналізом змін у виборчому законодавстві.

Результати. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року завдало величезної шкоди громадянам та інфраструктурі по всій Україні. Міжнародна спільнота загалом визнає необхідність надання значної фінансової та технічної допомоги для відновлення України, але не менш важливим, на думку авторів, є надання відповідної підтримки у її намаганні зберегти і реконструювати підвалини демократії та демократичних інститутів зокрема, з урахуванням сучасних викликів та ризиків.

Для міжнародних партнерів, які прагнуть підтримати Україну, важливо усвідомлювати, що вся підтримка має надаватися через реальні партнерства, з урахуванням можливостей української держави та суспільства, як рівноправного партнера у всіх процесах прийняття рішень. Україна має сталі демократичні інститути, і ключовим завданням є допомога в їх збереженні. У деяких сферах, включаючи проведення наступних виборів, міжнародна підтримка, ймовірно, буде необхідною. Українське громадянське суспільство, як ефективний рушій національного прогресу у сфері прав людини та інших демократичних сферах, має бути залучене до процесу прийняття рішень, експертизи та надання послуг.

Україна із здобуттям незалежності стала демократичною державою, хоча її демократичні показники з часом значно змінювалися. Останній період реформ, який включав значну децентралізацію та спрямування ресурсів у регіони, збігся зі значним зростанням частки українців, які погоджуються з тим, що демократія є найкращою формою правління, а інститут виборів є її суттєвим показником. Тому питання виборів в Україні відразу постає після завершення воєнного стану і потрібно вже сьогодні розуміти яким чином організувати виборчий процес, дотриматись законодавства та підлаштувати його під умови повоєнні.

Однією з проблем проведення післявоєнних виборів є їх законодавче забезпечення. Український парламент, Верховна Рада, відображає життєздатність і складність української демократичної політики. Постійний об'єкт жвавих дебатів, критики та недовіри підкреслює, що парламент історично не був вільним від впливу явних і прихованих спеціальних інтересів, але все це сприяло професіоналізації та відкритості у парламентській діяльності. З 2014 року європейська інтеграція стала рушійною силою реформ, а Верховна Рада налагодила тісні відносини з Європейським парламентом та іншими інституціями, що може слугувати забезпеченню майбутньої міжнародної підтримки та діалогу між рівними партнерами.

В зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, воєнний стан введено в Україні з 24 лютого 2022 року [4]. В частині першій статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зазначається, що в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування [3]. В статті 20 Виборчого кодексу України визначено, що у разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях

воєнного або надзвичайного стану виборчий процес загальнодержавних виборів та/або виборчий процес відповідних місцевих виборів, що відбуваються на цих територіях або їх частині, припиняється з дня набрання чинності відповідним указом Президента України. В тій же статті вказується, що після припинення чи скасування дії режиму воєнного або надзвичайного стану перебіг відповідного виборчого процесу, припиненого у зв'язку з цим, розпочинається спочатку [2].

Хоча Росія та Україна наразі не ведуть активних переговорів про припинення війни, однак припинення бойових дій шляхом переговорів є постійною можливістю в будь-якому збройному конфлікті та війні зокрема. Якщо переговори відбудуться, необхідно враховувати конституційні наслідки будь-якого типу врегулювання, бо будь-який результат, включаючи однозначну поразку Росії або мирну угоду, вимагатиме розгляду змін до Конституції України, тому важливо належним чином врахувати всі встановлені в Україні процедурні вимоги та обмеження. Україна може розглянути можливість проведення суто консультативного референдуму щодо будь-якої мирної угоди або врегулювання відповідно до її конституційних положень, ризики та переваги якого мають бути ретельно зважені з урахуванням порівняльного досвіду.

Потрібно взяти до уваги, що за Конституцією України чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України, тобто наступні – 29 жовтня 2023 року (частина перша статті 77), а чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента України, тобто наступні – 31 березня 2024 року (частина п'ята статті 103) [1].

Центральна Виборча Комісія (ЦВК) вже почала роботу з питання виборів у післявоєнний період та схвалила пропозиції щодо вдосконалення законодавства України і надіслала їх Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування для розгляду та врахування під час підготовки відповідних законопроектів.

За участі міжнародних партнерів та громадських організацій Центральна Виборча Комісія (ЦВК) розробила проект Закону України «Про особливості забезпечення організації та проведення загальнодержавних виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні». Комісія пропонує утворити на тимчасовій основі на час проведення загальнодержавних виборів додаткові виборчі дільниці як в Україні, так і закордоном. На території України утворити додаткові виборчі дільниці у місцях компактного

поселення внутрішньо переміщених осіб. На території іноземних держав утворити додаткові закордонні виборчі дільниці як при закордонній дипломатичній установі України, так і поза її межами. Почати фахову дискусію щодо пошуку нових форм організації голосування на виборах на закордонних виборчих дільницях аби залучити до виборчого процесу більшу кількість людей.

Щодо кандидатів, то ЦВК пропонує заборонити здійснення заміщення народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, повноваження яких достроково припинені та які були обрані за виборчими списками політичних партій (місцевих організацій політичних партій), діяльність яких заборонено. Унормувати на законодавчому рівні й наслідки заборони політичної партії для подальшого функціонування виборчих комісій, зокрема ТВК та підсилити наявні у виборчому законодавстві обмеження щодо здійснення спостереження за виборами особам, дії яких можуть загрожувати основам національної безпеки.

Також ЦВК зазначає, що необхідно встановити безумовний порядок фінансування підготовки та проведення місцевих виборів місцевою радою і пропонується розширити у положеннях Кодексу виняткові випадки, які не вважатимуться порушенням цензу осілости для кандидатів на загальнодержавних виборах. ЦВК наголошує також на необхідності удосконалення чинного законодавства в частині регулювання процедури встановлення неможливості проведення виборів на окремих територіях та виборчих дільницях [5].

Національні консультанти Ради Європи Ю. Ключковський та В. Венгер представили результати звіту з оцінки потреб «Організація та проведення виборів у післявоєнній Україні. Передумови та виклики», проведений Радою Європи влітку 2022 року. Зазначене дослідження виконано у зв'язку з повномасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України та низкою проблем і загроз, які вона створила для функціонування демократичних інститутів в Україні. Автори дослідження зазначили, що питання призначення, організації та проведення виборів у післявоєнний період потребує поступової та системної підготовки вже на сучасному етапі через величезну кількість внутрішньо переміщених осіб, широкомасштабну окупацію українських територій, потужну пропагандистську кампанію проти України та інші серйозні виклики, шляхи подолання яких потребують глибокого системного аналізу та комплексного підходу [8].

Під час дискусій та розробки законопроекту щодо внесення змін до Виборчого кодексу України також потрібно враховувати і Рішення РНБО (Ради національної безпеки та оборони) щодо заборони низки проросійських партій в Україні, а

саме йдеться про призупинення діяльності низки політичних структур, які мали зв'язок з Російською Федерацією: «Опозиційна платформа – За життя», «Партія Шарія», «Наші», «Опозиційний блок», «Ліва опозиція», «Союз лівих сил», «Держава», «Прогресивна соціалістична партія України», «Соціалістична партія України», партія «Соціалісти», «Блок Володимира Сальдо» [7].

Починаючи з часів здобуття незалежності країною, партії, які ідеологічно тяжіли до Росії, спирались на електорат в більшості випадків з південного сходу або півдня України. Цей регіон завжди займав особливе місце в політиці країни і навіть після 2014 року лідери політичних партій, які мали велику електоральну підтримку в регіоні, намагалися запропонувати альтернативу євроатлантичній траєкторії Києва. Зараз, після вторгнення Росії, південний схід України перебуває у пошуках нової ідентичності та нових політичних лідерів. Регіони, які зазнали основного тягаря російського вторгнення, це ті регіони, які завжди найбільше голосували за проросійські політичні партії. Так на місцевих виборах 2020 року блок Віктора Медведчука «Опозиційна платформа – За життя» переміг на місцевих виборах до Запорізької, Миколаївської, Одеської та Херсонської обласних рад. Останніми роками, незважаючи на зростання напруженості з Росією та загрозу повномасштабної війни, ця частина України зберігала загалом позитивне ставлення до свого сусіда на сході.

Склалася досить важка політична ситуація, яка, з одного боку, може не сприяти електоральній активності та провокувати зростання рівня невизначеності серед виборців. У таких умовах посилюється недовіра, зростає рівень абсентеїзму, а електоральна поведінка громадян може залишитися об'єктом численних маніпуляцій та ангажування на тлі процесів, які відбуваються в українській воєнно-політичній реальності. А з іншого, можливо, навпаки активізація політичної участі в цих регіонах, поява нових лідерів, політичних організацій тощо, які претендуватимуть на зайняття посад, враховуючи власний досвід захисту свободи, незалежності та державного суверенітету.

Повномасштабне вторгнення значно вплинуло на проросійські настрої населення, тому кардинальні зміни в громадській думці залишають мало місця для політичних проєктів, заснованих на ідеї окремої південно-східної ідентичності, тоді як усе, що пов'язане з Росією, зараз є токсичним. Місцеві політики можуть або відмовитися, або адаптуватися, займаючи проукраїнську позицію. Однак цей регіон залишився без політичного представництва і виникає ще не менш важлива проблема – проблема нових лідерів, нових політичних угруповань, партій, які, безумовно, мають

з'явитися, скоріше за все з представників інших соціальних груп, наприклад, бувших військових.

Дослідники Д. Яковлев, Л. Богуш та О. Дяченко зазначають, що представники середнього класу в Україні мають всі можливості для встановлення режиму політичної демократії та протистояння олігархічно-люмпенському альянсу. Що заважає цьому – недостатня активність середнього класу під час виборчих кампаній і особливо після них. Усталена монополія олігархів в економіці та медіа-просторі дозволяє ефективно проводити виборчі кампанії в ЗМІ та фінансування політичних партій. Це зводить нанівець спроби середнього класу встановлення політичної демократії в Україні [10, с. 220].

Тим не менш, саме Кремль завдав останнього удару проросійським силам в Україні, спрямувавши свою військову машину проти історично лояльних регіонів, змушивши український уряд знищити їх партійні залишки за підтримки переважної більшості громадського суспільства. Крах старої системи фактично залишив колишній проросійський південний схід без політичного представництва. Тому повоєнний період в Україні також буде характеризуватись тим, що деякі політичні партії захочуть заповнити порожнечу з електоральних вподобань [9].

Необхідно враховувати й те, що після деокупації українських територій там можуть залишатись люди з різною позицією, іншими поглядами на ситуацію, колаборанти, а можливо, звичайні українські громадяни, які втомилися від війни та ніяким чином не виявляють власні позиції, але вони громадяни України і в Росію ніколи не хотіли та й не збираються. Тому потрібна кропітка, наполеглива, велика інформаційна робота, якщо ми хочемо зберегти державну цілісність. Перший віце-спікер парламенту Олександр Корнієнко зазначив, що після завершення війни для організації й проведення виборів в Україні знадобиться час, якийсь невеликий перехідний період, який може бути різним для кожної з територій. О. Корнієнко заявив, що у разі звільнення Донецька, Луганська й Криму треба буде з'ясувати, громадяни якої країни там є, й провести відповідні заходи з перевірки. На думку посадовця, з місцевими виборами можуть виникнути складнощі. Так, треба буде попрацювати над законодавством, щоб «убезпечитись від колаборантів, яких там багато», але не всі вони можуть потрапити під дію СБУ. Крім того, потрібен час, щоб упорядкувати ситуацію зі списками виборців, адже багато людей, що поїхали за кордон, внутрішньо переміщених осіб, загиблих [6].

Висновки. Наступні вибори в Україні, хоч би які вони відбулися, будуть надзвичайно важливими для демократичного поступу нашої держави. Переміщення людей і наслідки війни мати-

муть значні матеріально-технічні, інституційні та правові наслідки для проведення виборів. Голосування за межами країни та внутрішньо переміщених осіб потребуватиме спеціальних механізмів голосування у безпрецедентному масштабі, що, у свою чергу, матиме середньо- та довгострокові наслідки для фінансування та структурування виборчих процесів. Захист кібер- та інформаційного середовища України навколо виборів вимагатиме співпраці між багатьма відомствами та зацікавленими сторонами. Допомога міжнародного співтовариства у проведенні виборів в Україні має бути спрямована на підтримку потреб конкретних інституцій, які забезпечують виборчий процес не тільки під час виборів, але і в довгостроковій перспективі.

Також потребує уваги рівень прозорості та своєчасності переходу від військової до цивільної адміністрації по всій Україні та розробці механізму для скасування виборів через проблеми безпеки. Так само буде вкрай важливо переконатися, що будь-які обмеження щодо окремих осіб і груп, які беруть участь у виборах і приєднуються до виборчих комісій, є розумними, об'єктивними та своєчасними. Тобто архіважливою залишається організаційно – політична проблема організації виборів, пов'язана із воєнно-політичним, технологічними та соціальними змінами, які відбулися у зв'язку із російсько-українською війною.

Не менш важливою є проблема удосконалення законодавчої бази, де є значний прогрес, спрямований на осучаснення єдиного Виборчого кодексу, нового Закону про політичні партії та відновлення фінансової звітності політичних партій, що є ключовою умовою, яка раніше призвела до лібералізації візового режиму Україна – ЄС.

Проблема захисту прав людини є критично важливою для будь-якої демократії. Українська судова система все ще потребує суттєвої реформи, щоб забезпечити доступ до правосуддя, і, ймовірно, знадобиться міжнародна співпраця та інституційна підтримка для достовірного розгляду воєнних злочинів і злочинів проти людства. З точки зору медіа та громадянських свобод, баланс між захистом свободи слова та захистом від шкідливої пропаганди буде ключовим викликом для післявоєнної України.

Українське громадянське суспільство також, ймовірно, потребуватиме значної допомоги, щоб повернутися до своєї довоєнної ефективності. Враховуючи знищення української економіки, захист існуючих трудових прав і забезпечення відповідності України міжнародним стандартам будуть ключовими для повернення економічного життя в країну. Уразливі групи меншин можуть бути ризиковані тим, що нещодавні досягнення в галузі прав людини будуть стерті без узгодженої підтримки та уваги.

Безумовно, деякі проблеми вже зараз є надто актуальними та потребують ретельного аналізу, як післявоєнне економічне, соціальне та політичне відновлення України з урахуванням дотримання та подальшого розвитку демократичних норм та принципів. Надскладне завдання подолання наслідків агресії, відновлення інфраструктури та базових потреб має поставити такі питання в центр зусиль з відновлення.

Післявоєнна Україна має зберегти позитивний демократичний прогрес останніх довоєнних років, який би гарантував стабільність в незалежних виборчих інститутах країни. Нові виборчі технології мають надавати пріоритет прозорості та безпеці, водночас вкрай важливим буде забезпечення виборчих прав внутрішнім та зовнішнім переміщеним громадянам України. Багато питань поки не мають чітких відповідей, але важливо те, що вони поставлені у порядок денний та при більш уважному ставленні до їх розв'язання зможуть забезпечити належний виборчий процес в післявоєнній Україні.

Література

1. Конституція України. (1996). *Президент України. Офіційне Інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Виборчий кодекс України. (2002). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». (2022). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Указ Президента України Про введення воєнного стану в Україні. (2022). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
5. Вибори після війни. ЦВК напрацювала законодавчі пропозиції щодо проведення виборів у повоєнний період. (2022). *Центральна Виборча Комісія*. URL: <https://cvk.gov.ua/novini/vibori-pislya-viynitsvk-napratsyuvala-zakonodavchi-propozitsii-shhodoprovedennya-viboriv-u-povoiennyi-period.html>
6. Вибори в Україні: у Раді розповіли, коли вони можуть пройти та що може змінитися. (2022). *УНІАН Інформаційне агентство*. URL: <https://www.unian.ua/society/vibori-v-ukrajini-u-radi-rozpovili-koli-voni-mozhut-proyti-ta-shcho-mozhezminitsiya-12077886.html>
7. РНБО заборонила низку проросійських політичних партій – Президент. (2022). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3434642-rnbo-zaboronila-nizku-prorosijskih-politichnih-partij-prezident.html>
8. European Court of Human Rights case law on electoral matters. European electoral standards and post-war challenges for elections in Ukraine. (2022). *Council of Europe Office in Ukraine*. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/european-court-of-human-rights-case-law-on-electoral-matters-european-electoral-standards-and-post-war-challenges-for-elections-in-ukraine>
9. What Next for Ukraine's Formerly Pro-Russian Regions? (2022). *Carnegie endowment for international peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/politika/88542>
10. Yakovlev, D., Borovyk, L., Diachenko, O. (2022) The voice of the middle class and economic democracy in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. № 8 (3). P. 220–227. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-3-220-227>

Анотація

Мілова М. І., Трушевич Г. Б. Перспективи виборчого процесу в післявоєнний період: попередній аналіз. – Стаття.

Російсько-українська війна та перебіг подій останнього року затьмарили багатогранне інше життя держави, значний комплекс життєво необхідних сфер, які не фокусують поки що на собі достатньої уваги як з боку політиків, чиновників та українського суспільства в цілому, хоча зустрічаються різні сюжети та сценарії аналітиків та експертів щодо післявоєнного розвитку нашої країни. Однією з проблем є перспективи виборчого процесу в Україні, на яку чекають не одні політичні вибори.

Забезпечення їх демократичного проведення буде ускладненим в зв'язку з об'єктивними причинами через російсько-українську війну. Деокуповані території, наявність колаборантів на повернутих територіях, значна кількість внутрішньо переміщених осіб, ще більша кількість громадян, які виїхали за кордон, пропаганда та інформаційна кампанія проти України – всі ці проблеми потребують детального теоретичного аналізу та практичного напрацювання шляхом внесення змін до українського виборчого законодавства. Питання призначення, організації та проведення виборів у післявоєнний період потребують поступової та системної підготовки вже сьогодні.

При підготовці до виборчої кампанії політичним партіям необхідно, перш за все, враховувати стан настроїв населення на південному сході та на півдні України. За результатами деяких соціологічних досліджень в настроях українців відбулись ряд змін, які були спричинені повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року. Значна кількість громадян України, які проживають на південному сході та півдні, значно змінили своє ставлення до Росії в бік негативного, зростає підтримка вступу України до НАТО, змінилися і культурно-історичні уподобання, відчуття єдності та необхідність згуртованості, ставлення громадян до української мови і т. д.

Під час розгляду актуальних питань виборчого законодавства Україні потрібні консультації та підтримка європейських спеціалістів та міжнародних організацій. Адже, щоб досягти ще сильнішої Європи, заснованої на верховенстві права, правах людини та демократичних цінностях, партнери України повинні подвоїти підтримку не лише військових цілей України, але й її демократичних амбіцій. Ця посилена підтримка має відбуватися вже зараз, щоб закласти міцні основи для подальшого прогресу демократії після перемоги.

Авторами здійснена спроба попереднього аналізу проблем виборчого процесу, спричинених російсько-українською війною, та змін, пропозицій і можливостей, що пропонують законодавці, спеціалісти, експерти, відповідні державні організації та громадськість для їх розв'язання.

Ключові слова: виборча кампанія, вибори, політична партія, громадянське суспільство, президент України, окуповані території.

Summary

Milova M. I., Trushevych H. B. Prospects of the electoral process in the post-war period: a preliminary analysis. – Article.

The Russian-Ukrainian war and the course of events of the last year have overshadowed the multifaceted life of the state, a significant set of vital areas that do not yet receive sufficient attention from politicians, officials and Ukrainian society as a whole, although there are various plots and scenarios of analysts and experts regarding the post-war development of our country. One of the problems is the prospects of the electoral process in Ukraine, which is facing more than one political election.

Ensuring their democratic conduct will be difficult for objective reasons due to the Russian-Ukrainian war. The de-occupied territories, the presence of collaborators in the returned territories, a significant number of internally displaced persons, an even larger number of citizens who have left the country, propaganda and information campaign against Ukraine – all these problems require a detailed theoretical analysis and practical development through amendments to the Ukrainian electoral legislation. The issues of calling, organizing and holding

elections in the post-war period require gradual and systematic preparation today.

When preparing for the election campaign, political parties should first of all take into account the state of public opinion in the southeast and south of Ukraine. According to some sociological surveys, there have been a number of changes in the mood of Ukrainians, which were caused by the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation on February 24, 2022. A significant number of Ukrainian citizens living in the southeast and south have significantly changed their attitude towards Russia towards a negative one, support for Ukraine's accession to NATO has increased, cultural and historical preferences, a sense of unity and the need for cohesion, citizens' attitudes towards the Ukrainian language, etc. have also changed.

When considering current issues of electoral legislation, Ukraine needs advice and support from European experts and international organizations. After all, in order to achieve an even stronger Europe based on the rule of law, human rights, and democratic values, Ukraine's partners must redouble their support not only for Ukraine's military goals, but also for its democratic ambitions. This increased support should happen now to lay a solid foundation for further democratic progress after victory.

The authors have made an attempt to preliminarily analyze the problems of the electoral process caused by the Russian-Ukrainian war and the changes, proposals and opportunities offered by legislators, specialists, experts, relevant government organizations and the public to address them.

Key words: election campaign, elections, political party, civil society, President of Ukraine, occupied territories.